

COLECȚIA *PATROLOGIA ORIENTALIS*. ISTORIC ȘI O SCURTĂ PREZENTARE A VOLUMELOR COMPONENTE COLECȚIEI (I)

Drd. Alexandru PRELIPCEAN

Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aristotel” din Tesalonica

Abstract

In the series of patristic collections in the Western space, the Patrologia Orientalis (PO) occupies a very special place. The collection has its beginning in 1904 as a continuation of another collection entitled suggestive Patrology Syriac, where only two volumes were published. In 1897, the Congress of Oriental Studies held in Paris has announced the intention to publish a number of works from various oriental languages (Arabic, Coptic, Ethiopian, Greek and Syriac) in one collection, under the name of Patrologia Orientalis. This present study tries to present in Romanian space the first 13 volumes of this collection, and a brief evaluation of them.

Keywords: *Patrologia Orientalis*, Patrology, Syriac language, editions, translations.

Introducere

În șirul colecțiilor patristice editate în spațiul occidental, *Patrologia Orientalis (PO)* ocupă un loc cu totul aparte. Așa cum preciza Sebastian Brock, renumitul cercetător al textelor de sorginte siriacă, apoteozarea „filonului grec răsăritean”, dar și a celui „latin occidental”, a dus la diminuarea importanței „Răsăritului siriacă”, unde au activat sfinți și asceți de mare importanță pentru viața ecleziastică: „Deși creștinismul își are originile într-un mediu vorbitor de limbă aramaică, faptul că în interiorul creștinismului a existat întotdeauna o tradiție aramaică este în mod normal uitat. Astfel, potrivit percepției moderne generale a istoriei tradiției creștine, există doar două mari filoane în această tradiție: filonul «grec răsăritean» (reprezentat de Bisericile Ortodoxe Greacă, Rusă, Română etc.) și cel «latin apusean» (reprezentat de Biserica Romano-Catolică și de diferitele Biserici ieșite din Reformă). Existența

unui al treilea filon, cel al «Răsăritului siriac», este cu totul lăsată în afara oricărei considerații¹.

Acest aspect a condus atât la apariția unor manuale de *Patrologie și de literatură* specializate pe spațiul siriac², cât și a unor colecții patristice, care să cuprindă doar textele de sorginte orientală, redactate în diferite limbi (siriacă, armeană, arabă, coptă, georgiană, slavonă și geeză). Un scop secundar al acestei colecții noi proiectate a fost de a completa cunoscuta colecție a cardinalului Jean Paul Migne, *Patrologia Cursus Completus. Series Graeca/Latina*³, pornind de la manuscrisele redactate în spațiul oriental și păstrate în bibliotecile diferitelor Institute de Cercetare.

Colecția își are începutul în anul 1904, fiind o continuare a unei alte colecții, intitulată sugestiv *Patrologia Syriaca*⁴, unde au fost publicate doar două volume. În 1897, la Congresul de Orientalistică susținut la Paris a fost anunțată intenția de a publica un număr important de opere din diferite limbi orientale (arabă, coptă, etiopiană, greacă și siriacă) într-o singură colecție sub numele de *Patrologia Orientalis*⁵.

Editorii centrali ai colecției au fost René Graffin (până în 1941) și François Nau (până în 1931), cu o contribuție, redusă temporar, a principelui Max al Saxoniei. Începând cu 1951, colecția a fost

¹Sebastian Brock, *The Importance and Potential of Syriac in an International Context*, în „The Harp”, X (1997), nr. 1-2, p. 47.

²Amintim dintre acestea: W. Wright, *A Short History of Syriac Literature*, London, 1894; R. Duval, *Anciennes littératures chrétiennes*, vol. II: „La littérature syriaque”, Paris, 1907; Ignatius Ortiz de Urbina, *Patrologia Syriaca*, Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1958.

³Vezi: R. Graffin/ F. Nau (eds.), *Patrologia Orientalis*, 1, Firmin-Didot, Paris, 1904, p. III: „Nous avons pensé que la publication de ces textes, si intéressants pour la littérature chrétienne, compléterait, au même titre que la *Patrologie Syriaque*, les éditions, indispensables à tous les travailleurs, des *Patrologies Grecque et Latine* de l'Abbé Migne”.

⁴René Graffin (ed.), *Patrologia Syriaca [PS]*, Complectens Opera Omnia SS. Patrum, Doctorum Scriptorumque Catholicorum quibus accedunt aliorum acatholicorum auctorum scripta quae ad res ecclesiasticas pertinent quotquot Syriace supersunt secundum codices Praesertim Londinenses, Parisienses, Vaticanos, 1894-1927. În cadrul acestei colecții au apărut un număr de trei volume: J. Parisot (ed.), *Démonstrations I à XXII (Aphraates)*, PS 1, 1897, 526pp.; J. Parisot et alii (ed.), *Démonstrations XXII, e.a. (Aphraates, Bardesane, Simon bar Sabaë)*, PS 2, 1907, 714pp.; M. Kmosko (ed.), *Le Livre des Degrés*, PS 3, 1927, 738 pp.

încredințată lui François Graffin, în timp ce astăzi editorul colecției este P. Luisier⁶. Prima editură sub auspiciile căreia a apărut colecția *PO* a fost Firmin-Didot, iar mai apoi întregul proces de editare și publicare a colecției a fost preluat de celebra editură belgiană Brepols.

Conform site-ului editurii Brepols⁷, unele fascicule publicate în perioada 2009-2012 au fost dedicate unor Sfinți Părinți răsăriteni, precum și imnografiei creștine: Sfântul Sofronie al Ierusalimului, *Panegiricul Sfinților Chir și Ioan* (reeditare și traducere după noi manuscrise), două volume (*Imnele Învierii*) ale imnografiei liturgice georgiene, pe baza manuscriselor *Sinaiticus* 20, 26, 34, 40 și 41, precum și Sfântul Anastasie Sinaitul, *Omilie la psalmul al șaselea*. Până astăzi au apărut 53 de volume, însumând 253 de fascicule.

Din cauza lipsei acestei colecții în bibliotecile Facultăților de Teologie din România, am fost nevoiți să facem apel la diferite site-uri de specialitate⁸ pentru a avea acces – măcar în parte – la această colecție patristică, pe care o prezentăm în cele de mai jos. Filonul pe care merge această prezentare este unul simplu: informații legate de titlu și editorii volumului în parte, urmate de locul și anul apariției, precum și de numărul de pagini aferent. Apoi, prezentăm într-o formă rezumativă cuprinsul fiecărui volum (fascicul).

Cuprinsul colecției

Patrologia Orientalis 1 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1904, 705 p.

Apărut în 1904, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile etiopiană și arabă:

---

⁵ Vezi mărturia din introducerea primului volum al colecției *Patrologia Orientalis*: „Comme nous l'avons déjà annoncé, c'est au Congrès des Orientalistes tenu à Paris en 1897, qu'encouragé par le bienveillant concours d'un certain nombre de non amis, nous avons entrepris de publier, sous le titre de *Patrologia Orientalis*, un ensemble de textes écrits en arabe, en copte, en éthiopien, aussi bien qu'en syriaque et en grec” [R. Graffin/ F. Nau (eds.), *Patrologia Orientalis...*, 1, p. III].

⁶ Cf. <http://www.brepols.net/Pages/BrowseBySeries.aspx?TreeSeries=PO> (20/12/2014).

⁷ Cf. <http://www.brepols.net/Pages/BrowseBySeries.aspx?TreeSeries=PO> (20/12/2014).

⁸ La ora actuală, douăzeci de volume din această colecție sunt disponibile pentru download pe site-ul: http://www.documentacatholicaomnia.eu/25_90_1904-1984-_Graffin-Nau.html (20/12/2014).

1. *Le livre des mystères du ciel et de la terre* [editori: J. Perruchon și I. Guidi].

2. *History of the Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria (S. Mark to Benjamin I)* [editor: B. Evetts].

Această istorie a patriarhilor Bisericii copte din Alexandria este cuprinsă în 14 capitole, împărțite de editorul englez în două părți:

I. Prima parte (cap. I-VI): descrie istoria patriarhilor de Alexandria, începând cu Sfântul Apostol Marcu (sec. 1) și terminând cu Theona (282-300 d.Hr.) [PO 1: 1(99)-116(214)];

II. Partea a doua (cap. VI-XIV): descrie istoria patriarhilor din Alexandria, începând cu Sfântul mucenic Petru (300-311 d.Hr.) până la Benjamin I (622-661 d.Hr.) [PO 1:117(381)-254(518)].

3. *Le Synaxaire arabe jacobite (Moit de Tout et de Babeh)* [editor: René Basset]. *Sinaxarul Bisericii iacobite*, redactat în limba arabă, acoperă perioada calendaristică cuprinsă între 29 august - 27 octombrie.

4. *Le Synaxaire éthiopien. Les Mois de Sanè, (Mois de Sanè)* [editor: Ignatio Guidi]. *Sinaxarul Bisericii copte din Etiopia* acoperă perioada calendaristică 26 mai - 24 iunie.

Patrologia Orientalis 2 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1907, 688 p.

Apărut în anul 1907, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile coptă, etiopiană, greacă, latină și siriacă:

1. *Vie de Sévère, Patriarche d'Antioche (512-518), par Zacharie le scholastique* și *Vie de Sévère, par Jean, supérieur du monastère de Beith Apithonia* [editor: M.-A. Kugener]. Editorul englez a optat pentru editarea celor două tradiții privind viața patriarhului Sever al Antiohiei. Prima tradiție are ca autor pe Zaharia Scolasticul [PO 2:1(1)-115(115)], în timp ce a doua aparține lui Ioan, egumenul mănăstirii Beith-Aphitonia [PO 2:117(201)-316(400)].

2. *Les apocryphes coptes: Les évangiles des douze apotres et de saint Barthélemy* [editor: E. Revillout].

3. *Les versions grecques des actes des martyrs persans sous Sapor II* [editor: Hippolyte Delehaye]. Reflectă versiunile grecești ale sinaxarelor Sfinților din spațiul persan, martirizați în timpul împăratului Sapor al II-lea (309-379 d.Hr.).

4. *Le livre de Job: version éthiopienne* [editor: Francisco Maria Esteves Pereira]. Redă versiunea etiopiană a cărții vetero-testamentare.

Patrologia Orientalis 3 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1909, 646 p.

Apărut în 1909, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile arabă, etiopiană și siriacă:

1. *Histoire d'Ahoudemmeh et de Marouta, métropolitains Jacobites de Tagrit et de l'Orient; traité d'Ahoudemmeh* [editor: F. Nau]. Redă istoria mitropoliților iacobiți Ahoudemmeh și Marouta.

2. *Sévère Ibn-Al-Moqaffa, évêque d'Aschmounad'n, Réfutations de Sa'id Ibn-Batriq (Eutychius)* [editor: P. Chébli]. Lucrarea episcopului Sever, fiul lui Al-Moqaffa și episcop de Aschmounad'n, descrie persoanele implicate în schisma iacobită, în special pe episcopul Dioscor.

3. *Le synaxaire arabe Jacobite* [editor: René Basset]. Continuă *Sinaxarul* din primul volum al *PO*. Acoperă perioada calendaristică 28 octombrie - 26 decembrie.

4. *Sargis d'Aberga, Controverse Judéo-Chrétienne* [editor: Sylvain Grébaut]. Dezbate teme și pasaje tendențioase în controversa dintre iudei și creștini.

Patrologia Orientalis 4 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1908, 725 p.

Apărut în 1908, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile arabă, etiopiană, siriacă, greacă și latină:

1. *Les „Homilies Cathedrales” de Sévère d'Antioche. Homélies LII-LVII* [editor: Rubens Duval]. Din cele 125 de „omilii catedrale” susținute de episcopul Sever al Antiohiei (512-518), editorul francez a editat numai cinci omilii.

2. *Les plus anciens monuments du Christianisme écrits sur papyrus* [editor: Charles Wessely]. Cele mai vechi documente ale creștinismului scrise pe papirusuri au fost catalogate și prezentate de editorul englez în cadrul a șase capitole. Printre aceste documente de primă valoare amintim: cap. 1 din *Evanghelia după Matei*, cap. 1 și 20 din *Evanghelia după Ioan* (ambele păstrate în papirusul *Oxyrhynchos*) și un fragment din *Păstorul lui Herma*.

3. *Histoire nestorienne inédite: (chronique de Séert). Première partie. (I)* [editor: Addai Scher]. Lucrarea, bazată pe un manuscris arab și păstrat la Séert, rezumă prima parte a istoriei ereziei nestoriene, precum și a susținătorilor săi. De asemenea, istoria aceasta amintește și unele aspecte legate de prima perioadă bizantină, reflectându-le într-un mod cu totul aparte: activitatea și moartea împăratului Valerian (253-260), activitatea Sfântului Constantin cel Mare, viața episcopului Pavel de Samosata (eretic, episcop al Antiohiei între 260-270), istoria maniheilor, viața Sfântului Grigorie Taumaturgul (sec. al III-lea d.Hr.), viața Sfântului Silvestru al Romei (sec. IV d.Hr.) etc.

4. *Mar Barhadbsabba `Arbaya, La cause de la fondation des écoles* [editor: Addai Scher]. Episcopul de Halwan, Barhadbsabba `Arbaya (sec. al VI-lea), a fost format în școala de la Nisibe (572-610?). Apropiindu-se de Ortodoxia calcedoniană și mărturisind că Mântuitorul Iisus Hristos este Persoană în două firi (umană și dumnezeiască) a abandonat teoriile lui Teodor de Mopsuestia. Lucrarea sa prezentată în *Patrologia Orientalis* aduce în discuție spațiul sirian și școlile prezente pe teritoriul său.

5. *Histoire de S. Pacome (une rédaction inédite des Ascetica)* [editori: J. Bousquet și F. Nau]. Având la bază două manuscrise grecești (Paris 881 și Chartres 1754), editorii editează *Viața Fericitului Pahomie* (Βίος τοῦ μακαρίου Παχουμίου), emblemă cunoscută a monahismului egiptean.

6. *Analyse des mss. Grecs Palimpsestes Paris Suppl. 480 (P) et Chartres, 1753, 1754* [editor: F. Nau]. După cum anunță însuși titlul, editorul analizează palimpsestele grecești Paris Suppl. 480 (P) și Chartres, 1753, 1754, care conțin *Viața Fericitului Pahomie*.

7. *Histoire de Saint Jean-Baptiste attribuée à Saint Marc l'évangéliste* [editor: F. Nau]. Viața Sfântului Ioan Botezătorul, atribuită Sfântului Marcu Evanghelistul, după un manuscris grecesc.

8. *Le miracle de S. Michel à Colosses: (récit de Saint Archippos)* [editor: F. Nau]. Redă, după originalul grecesc, minunea făcută de Arhanghelul Mihail în Colose (Frigia).

9. *The conflict of Severus, Patriarch of Antioch, by Athanasius* [editor: Edgar J. Goodspeed]. Pe baza a două manuscrise redactate în limba etiopiană (Oriental 773 și 771) și păstrate la British

Museum, editorul englez prezintă viața patriarhului Sever al Antiohiei, scrisă de Atanasie.

Patrologia Orientalis 5 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1910, 807 p.

Apărut în 1910, cuprinde următoarele opere, redactate în limbile arabă, armeană și siriacă:

1. *History of the Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria*, III: Agathon to Michael I (766) [editor: B. Evetts]. Textul tradus din arabă prezintă istoria patriarhilor Bisericii Copte din Alexandria, începând cu Agathon (cel de-al 39-lea patriarh, 661-667) și terminând cu Mihail I (766).

2. *Histoire nestorienne (chronique de Séert)*, Première partie (II) [editori: Addad' Scher și Pierre Did]. Prezintă viața a 46 de martiri.

3. *Le synaxaire arménien de Ter Israël. I: Mois de navasard* [editor: G. Bayan, cu sprijinul lui Max de Saxe]. Publicat după manuscrisul 180, păstrat la Biblioteca Națională din Paris, prezentul sinaxar armean prezintă sfinții începând cu pomenirea Sfântului Grigorie, luminătorul armenilor (1 navasard, corespunde datei de 11 august) și sfârșindu-se cu Sfântul Isaac, patriarhul Armeniei, și cu viața Sfântului martir Sever al Sevastei (30 navasard, respectiv 9 septembrie).

4. *Hitab al-?Unvan (Histoire universelle), écrite par Agapius (Mahboub) de Menbidj* [editor: Alexandre Vasiliev], Première partie (I). Este prezentată istoria scrisă de primul istoric arab-creștin Agapie, fiul lui Constantin, episcop de Menbidj (sec. X d.Hr.).

5. *Les légendes syriaques d'Aaron de Saroug, de Maxime et Domèce, d'Abraham, maître de Barsoma et de l'empereur Maurice* [editor: F. Nau]; *Les miracles de Saint Ptolémée* [editor: L. Leroy].

Patrologia Orientalis 6 [ed. S.A.R., le prince Max de Saxe/R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1911, 704 p.

Apărut în 1911, cuprinde următoarele opere, redactate în limbile arabă, etiopiană, siriacă, greacă, aramaică și latină:

1. *The hymns of Severus and others in the Syriac version of Paul of Edessa as revised by James of Edessa* [editor: E.W. Brooks]. Redă imne atribuite patriarhului Sever de Antiohia și păstrate în versiunea siriacă. Printre ele amintim: *Imnul la Nașterea Domnului*, *imn la femeia păcătoasă*, *imn la trădarea lui Iuda*, *imnele Pentecostarului* etc.

2. *Le synaxaire Arménien de Ter Israël. II, Mois de hori* [editor: G. Bayan]. Este redat din limba armeană *sinaxarul* ce acoperă perioada 10 septembrie - 9 octombrie.

3. *Les trois derniers traités du livre des mystères du ciel et de la terre* [editor: Sylvain Grébaut]. Continuând opera din primul volum al *Patrologiei Orientale*, editorul francez propune teme noi, precum: *Apocalipsa* (itemi: *originea profețiilor din Vechiul Testament, numele părinților profețiilor, simbolistica „leului”* etc.), *divinitatea și creația, despre calcule și simbolisme*.

4. *L'histoire des conciles de Sévère ibn al Moqaffa (second livre)* [editor: L. Leroy]. Este partea a doua a istoriei Sinoadelor ecumenice, redactată de episcopul Sever, fiul lui Moqaffa.

5. *Vie d'Alexandre l'Acémète. Texte grec et traduction latine* [editor: E. de Stoop]. Bazându-se pe versiunea grecească, editorul prezintă viața Sfântului Alexandru Achimitul (cel neadormit), monah sirian. Ne furnizează numeroase exemple de rechiziții forțate în favoarea săracilor și a monahilor ambulănți, ce tulburau viața orașelor bizantine.

Patrologia Orientalis 7 [ed. S.A.R., le prince Max de Saxe/R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1911, 802 p.

Apărut în 1911, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile arabă, coptă și siriacă:

1. *Traité d'Isaï le docteur et de Hnana d'Abiabène sur les martyrs, le vendredi d'or et les rogations, et de foi a réciter par les évêques nestoriens avant l'ordination* [editor: Addai Scher]. Rezumă aspecte legate de martirajul Sfinților.

2. *Histoire nestorienne (Chronique de Séert). Seconde partie (I)* [editor: Addai Scher]. Rezumă istoria nestorienilor, conform cronicii din Séert.

3. *Le synaxaire Éthiopien: les mois de Sanê, Hamlê et Nahasê. II: Hamlê* [editor: Ignazio Guidi]. Conform titlului sunt prezentați Sfinții pe luna iulie (*Hamlê*) din calendarul Bisericii copte etiopiene (exemplu: în calendarul ortodox, Sfânta Maria Magdalena este prăznuită în data de 22 iulie, în timp ce în calendarul etiopian pomenirea se face în data de 28 iulie).

4. *Kitab al-'Unwan, Histoire universelle. Écrite par Agapius (Mahboub) de Menbidj; éditée et traduite en français. Seconde partie. (I)* [editor:

Alexandre Vasiliev]. Lucrarea, bazată pe un manuscris unic păstrat în Florența, tratează teme de Istorie universală, precum apariția creștinismului, istoria susținătorilor lui Marcion din Sinope (100-160 d.Hr.), istoria ereticului Arie, istoria episcopului Apolinarie de Hierapolis, condamnat de Biserică ca eretic etc.

5. *The hymns of Severus and others in the Syriac version of Paul of Edessa as revised by James of Edessa (II)* [editor: E.W. Brooks]. Continuare din volumul 6 al colecției. Dintre imnele prezentate amintim: *imn la Sfântul Vavila, imne la Sfântul Serghie, imn la cei 7 Sfinți mucenici Macabei, imn la mucenița Tecla* etc.

Patrologia Orientalis 8 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1912, 780 p.

Apărut în 1912, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile arabă, greacă și siriacă:

1. *Jean Rufus, Évêque de Maïouma – Plérophories, c'est-a-dire témoignages et révélations (contre le concile de Chalcedoine)* [editor: F. Nau]. Lucrarea principală (*Πληροφορίες - Informații*) a lui Ioan Rufus (hirotonit preot la Antiohia de către episcopul Petru Fulon între 476-478 și mai apoi episcop monofizit al Maiumei), atacă în tușe virulente Sinodul de la Calcedon. Toate cele 89 de capitole sunt destinate pentru a denigra Sinodul ortodox calcedonian, privit de episcopul Ioan Rufus ca o continuare a ereziei nestoriene.

2. *Les homiliae cathedrales de Sévère d'Antioche, version syriaque de Jacques d'Édesse. Homélie LVIII à LXIX* [editor: M. Briere]. Sunt inserate două „omilii catedrale” ale patriarhului Sever de Antiohia. Este o continuare din volumul 4 al colecției.

3. *Kitab al'Unvan. Histoire universelle, écrite par Agapius de Menbidj. Seconde partie. (II)* [editor: Alexandre Vasiliev]. Continuă istoria universală din volumul 7 al colecției. Perioada pe care o acoperă este sec. I d.Hr. (Irod cel Mare) – sec IX d.Hr. (întemeierea califatului Al-Mansour). Sunt amintiți în această istorie și unii din Sfinții Părinți ai Bisericii: Atanasie cel Mare, Ioan Gură de Aur, Chiril al Alexandriei.

4. *La version arabe des 127 canons des apotres, texte arabe, en partie inédit, publié et traduit en français d'après les manuscrits de Paris, de*

Rome et de Londres [editor: J. Périer și A. Périer]. Cuprinde versiunea arabă a 127 de canoane apostolice, chiar dacă spațiul ortodox cunoaște numai 85 astfel de canoane.

5. *La didascalie de Jacob, première assemblée: texte grec, original du Sargis d'Aberga* (P. O., III, 4) [editor: F. Nau]. Despre acest Iacob știm că a fost creștin, botezat împotriva voinței sale în Cartagina, în timpul domniei lui Heraclius. Opera sa, redactată în limba greacă, dezvoltă problema înțelegerii mesajului creștinismului, prin prisma Vechiului și Noului Testament.

Patrologia Orientalis 9 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1913, 677 p.

Apărut în anul 1913, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile coptă, etiopiană și siriacă:

1. *Le livre d'Esther, version éthiopienne* [editor: Francisco Maria Esteves Pereira]. Este versiunea etiopiană a *Cărții* vetero-testamentare a *Esterei*.

2. *Les Apocryphes coptes: II. Acta Pilati* [editor: Dr. E. Revillout]. *Acta Pilati* (Πρόξεις Πιλάτου, cunoscută și ca *Evanghelia lui Pilat*) este considerată o scriere apocrifă, provenită cel mai sigur de la mijlocul sec. al IV-lea d.Hr. Pe lângă evenimentele petrecute în Iudeea sub conducerea lui Pilat din Pont, cartea se referă și la evenimentul răstignirii Mântuitorului în anul 33 d.Hr.

3. *Le testament en Galilée de notre-seigneur Jésus-Christ* [editori: L. Guerrier și S. Grébaud]. O altă operă apocrifă, redactată în etiopiană, reflectă anumite teme intens discutate în creștinism (profeții despre sfârșitul lumii, înfrângerea lui Antihrist), dar și unele teme preferate de literatura apocrifă (copilăria lui Iisus).

4. *Le syntax Éthiopien: les mois de sanê, hamlê, nahasê et pâguemên* [editori: Ignazio Guidi și S. Grébaud]. Redă viețile Sfinților pe lunile august - 12 septembrie.

5. *La seconde partie de l'histoire ecclésiastique de Bar Hadbesaba 'Arbaïa et une controverse de Théodore de Mopsueste avec les Macédoniens* [editor: F. Nau]. Este prezentată a doua parte a istoriei ecleziastice semnate de *Bar Hadbesaba 'Arbaïa*, precum și controversa dintre episcopul Teodor de Mopsuestia cu macedonenii.

Patrologia Orientalis 10 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1915, 674 p.

Apărut în 1915, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile arabă, latină și siriacă:

1. *Un martyrologie et douze Ménologes syriaques* [editor: F. Nau]. Redă un martirologiu sirian provenit din sec. V d.Hr. (datat noiembrie 411), cât și 12 menologii siriene.

2. *Les Ménologes des Évangélistes coptes-arabes* [editor: F. Nau].

3. *Le calendrier d'Aboul-Barakat* [editor: Eug. Tisserant].

4. *Les fêtes des melchites, par Al-Bîrounî; Les fêtes des coptes par Al-Maqrizi; Calendrier maronite par Ibn al-Qola'i* [editor: R. Griveau]. Redă sărbătorile Bisericii melchite și copte. Ultima parte rezumă calendarul Bisericii maronite.

5. *History of the Patriarchs of the Coptic church of Alexandria. IV, Mennas I to Joseph (849)* [editor: B. Evetts]. Este redată partea a 4-a din istoria Patriarhilor Bisericii copte din Alexandria, începând cu Mennas I (767-774) și terminând cu patriarhul Iosif (849). Textul este în arabă, cu traducere în limba engleză.

6. *Ammonii Eremitae epistolae* [editor: Michael Kmoskó]. Sunt redată 14 scrisori (epistolele) duhovnicești ale călugărului Amonie, cel care în jurul anului 326 a întemeiat o comunitate monahală în Nitria, la nord-vest de Cairo. În afara celor 14 scrisori, editorul a inserat și un *appendix* cu două omilii considerate neautentice (*dubiae*). Textul provenit din surse siriene a fost tradus în limba latină.

Patrologia Orientalis 11 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1915, 859 p.

Apărut în 1915, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile arabă, greacă și siriacă:

1. *Kitab al-'Unwan. Histoire universelle écrite par Agapius (Mahboub) de Menbidj. Première partie. (II)* [editor: Alexander Vasiliev]. Prezintă prima parte din *istoria universală* redactată de Agapie. Sunt descrise evenimente și personaje vetero-testamentare (unii din profeți mici și mari, judecători), precum și evenimente ce au marcat Imperiul persan.

2. *La vie de saint Luc le Stylite (879-979)* [editor: Fr. Vanderstuyf]. Sfantul Luca Stâlpcnicul (879-979) a trăit în Constantinopol și a luptat

ca soldat în armata bizantină. După ce a scăpat teafăr, drept mulțumire adusă lui Dumnezeu, s-a făcut monah și a urcat pe un stâlp de lângă Calcedon. A trăit acolo 45 de ani, numai în rugăciune. Textul este în limba greacă și tradus în franceză.

3. *Histoire d'Isaac, patriarche Jacobite d'Alexandrie de 686 à 689, écrite par Mina, évêque de Pchati* [editor: E. Porcher]. Este redată istoria patriarhului iacobit Isaac al Alexandriei (686-689), după informațiile episcopului Mina de Pchati.

4. *Ammonas, successeur de saint Antoine* [editor: Fr. Nau]. Sunt redată apoftegmele, scrisorile și operele parenetice ale Avvei Amonie.

5. *Le synaxaire arabe Jacobite: (rédaction copte). III, Les mois de toubeh et d'amchir* [editor: René Basset]. Redă sinaxarul Bisericii iacobite, pe baza unor manuscrise arabe. Perioada acoperită de acest sinaxar este 27 decembrie - 24 februarie.

Patrologia Orientalis 12 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1919, 802 p.

Apărut în 1919, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile arabă, armeană și siriacă:

1. *Les Homiliae cathedrales de Sévère d'Antioche: traduction syriaque de Jacques d'Édesse (suite). Homélie LXX à LXXVI* [editor: Maurice Brière]. Continuare a „omiliilor catedrale” din volumele 4 și 8, rostite de Sever al Antiohiei. Sunt redată 17 omilii.

2. *A collection of letters of Severus of Antioch: from numerous Syriac manuscripts* [editor: E.W. Brooks]. Este o colecție de scrisori a patriarhului Sever al Antiohiei, având la bază un număr semnificativ de manuscrise siriene.

3. *Histoire des sultans mamlouks, par Moufazzal ibn Abil-Fazaïl* [editor: E. Blochet]. Istoricul Moufazzal ibn [fiul lui] Abil-Fazaïl prezintă istoria sultanilor mameluci din ținutul Egiptului, a cărei primă dinastie s-a stins în anul 1382.

4. *Les miracles de Jésus* [editor: Sylvain Grébaud]. Opera *Minunile lui Iisus* face parte din corpusul apocrifelor neo-testamentare.

5. *Eis epideixin tou apostolikou kerygmatos = The proof of the apostolic preaching: with seven fragments: Armenian version par S. Irenaeus* [editori: Karapet ter Mekerttschian și S.G. Wilson]. Opera *Eis epideixin tou apostolikou kerygmatos* (*Demonstrația propovăduirii apostolice*) aparține Sfântului Irineu de Lugdunum. Deși beneficiază

de o ediție critică germană, această operă este readusă în prim plan de Karapet ter Mekerttschian, datorită descoperirii unui manuscris armean în decembrie 1904.

Patrologia Orientalis 13 [ed. R. Graffin/ F. Nau], Paris, Firmin-Didot, 1919, 738 p.

Apărut în anul 1919, volumul cuprinde următoarele opere, redactate în limbile etiopiană, franceză, latină și siriacă:

1. *Sargis d'Aberga, Controverse Judéo chrétienne (fin.)* [editor: S. Grébaut]. Prezintă în nouă mari secvențe controversa dintre iudei și creștini, având la bază interpretarea unor numeroase pasaje biblice în legătură cu Persoana Mântuitorului Iisus Hristos.

2. *Documents pour servir a l'histoire de l'Église Nestorienne* [editor: F. Nau]. Aceste documente ce servesc istoriei Bisericii nestoriene, au fost împărțite de editor în trei părți:

I. *Quatre homélies de Saint Jean Chrysostome sur les Tentations de notre-Seigneur et l'incarnation* (textul grecesc al primelor trei omilii ale lui Nestorie închinat ispitiții Mântuitorului Iisus Hristos au fost păstrate sub numele Sfântului Ioan Gură de Aur. Toate omiliile au fost editate și traduse în franceză după manuscrisele *add.* 17212, 14313 și 14727 păstrate la British Museum. Editorul a inserat și omilia *Despre Întrupare*, din cauza importanței hristologice a temei);

II. *Textes monophysites*: a) *Discours d'Érechthios, évêque d'Antioche de Pisidie, sur la Nativité et sur l'Épiphanie*; b) *Fragments compiles par les monophysites (I-X); Extraits de Timothée Clure (XI-XVI); Les heresies christologiques d'après Philoxène et Bar Hebraeus (XVII-XVIII)*. Primul text monofizit îi aparține episcopului Erechthios al Pisi-dei, care a cunoscut „celebritatea” prin instituirea zilei de prăznuire a Epifaniei, în marea Biserică din Constantinopol, în prezența patriarhului Proclu (434-447). Celelalte fragmente se ocupă de problematica celor două naturi în Persoana Mântuitorului, precum și de alte teme legate de monofizism;

III. *Histoire de Nestorius d'après la lettre a Cosme et l'hymne de Sliba de Mansourya sur les docteurs grecs; Conjuration de Nestorius contre les migraines*.

3. *Logia et agrapha Domini Jesu apud moslemicos Scriptores, asceticos praesertim, usitata, Fasciculus prior* [ed. Michaël Asin et Palacios].

4. *Histoire nestorienne inédite: Chronique de Séert*, Seconde partie [ed. Addai Scher și Robert Griveau]. Cuprinde 72 de capitole. Această a doua parte începe cu istoria împăratului bizantin Tiberiu și se termină cu istoria episcopului Mar Iso'yahb.

5. *Le troisième livre de Ezrà (Esdras et Néhémie cononiques): version éthiopienne* [ed. Francisco Maria Esteves Pereira]. Este vorba de traducere în limba franceză a celei de-a treia cărți a lui Ezra, așa cum se regăsește ea în versiunea etiopiană a Bibliei.

Scurtă evaluare a colecției

Colecția *Patrologia Orientalis* trebuie privită în primul rând ca o sursă reală pentru înțelegerea și cunoașterea spațiului sirian, în mod special, precum și a Bisericilor non-calcedoniene, în mod particular. În mod cert, colecția aceasta, realizată la înalte standarde științifice încă din 1904, aduce un real aport atât pentru domeniul *patristic* și *aghiografic*, cât și pentru cel al *Istoriei bisericești universale* și, de ce nu, chiar și pentru *cel biblic* (a se vedea numeroasele ediții ale cărților apocrife).

Foarte multe opere au tangență directă cu domeniul patristic, reliefând aspecte mai puțin cunoscute spațiului ortodox (a se vedea opera: *Istoria bisericească a lui Bar Hadbesaba 'Arbaia și controversa dintre episcopul Teodor de Mopsuestia cu macedonenii sau Cele despre viața episcopului Sever al Antiohiei*). Desigur, la anumite opere – mai ales la cele care au ca personaj central pe patriarhul Sever al Antiohiei, condamnat de Biserică ca eretic, trebuie să existe o „doză” de maximă prudență, mai ales la nivel traductologic. În esență, chiar dacă textul este corect tradus, pentru o redare perfectă este nevoie de un editor cunoscător al problematicii ermineutice a limbii grecești, precum și a epocii în care a activat, astfel încât traducerea să nu preteze la neînțelegeri.

De asemenea, un număr semnificativ de opere ale Sfinților Părinți sau ale marilor asceți ce apar în această colecție orientală (Sfântul Irineu de Lugdunum, Sfântul Amonie, Sfântul Sofronie al Ierusalimului, Sfântul Luca Stâlpnicul) merită să fie traduse și în limba română în speranța reîntregirii patrimoniului patristic. Nu în ultimul rând, aspectele legate de *immografia creștină*, editate în cadrul acestei colecții, credem că ar putea suscita interesul

patrologilor români. Dacă mediul grecesc cunoaște până la ora actuală un număr important de *manuale de imnografie*, care fac raportare mereu la un număr semnificativ de forme ale imnografiei patristice, spațiul românesc încă își așteaptă contribuția sa!